

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

פרשת נח

שנת תשע"ב

א. רמב"ן.

פרק ח' פסוק יא':

(יא) והנה עלה זית. מפשרטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות ולא נמחו במבול. כי לא היה שם נחל שוטף, בעבור כי נתמלא כל העולם מים, אבל בבראשית רבה¹⁴ אמרו מהיכן הביאה אותו, רבי לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו דלא ספת ארעא דישראל במיא דמבולא, הוא שהקדוש ברוך הוא אמר ליהזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטוהרה * היא לא גושמה * ביום זעם¹⁵ רבי ביריי¹⁶ אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו. והנה כוננתם שנעקרו האילנות ונמחו במקומות המבול ואף כי יהיה העלה נבל * וכן אמרו¹⁷ אפילו איצטרובולין * של ריחים נמחו במבול ודרשו בו אבנים שחקו מים¹⁸, ומאמרם דלא ספת ארעא דישראל במיא דמבולא, שלא היה עליה גשם המבול, כדכתיב לא גשמה, ולא נפתחו בה מעינות תהום רבה, אבל המים נתפשרטו בכל העולם וכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים, כמו שכתוב מפורש, ואין סביב ארץ ישראל גדר לעכב המים שלא יבאו בה, וכן אמרו בפרקי רבי אליעזר¹⁹, ארץ ישראל לא ירד עליה מי המבול מן השמים אלא שנתגלגלו המים מן הארצות ונכנסו לתיכה שנאמר בן אדם אמור לה, והנה לדעת רבי לוי מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה אריכות השמים, נשארו בה האילנות, ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות ענו, ואני תמה על מאמרם מגן עדן אם בן²⁰ לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ כי שם לא בכנסו מי המבול ואולי היו שערי סגורים שלא יכנסו שם המים וכאשר קלו המים נפתחו, ומדעתם זו * אמרו שם ויטע כרם, ומהיכן היה לו אמר רבי אבא בר כהנא בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות לנטיעות²¹ יחורים לתאנים גרופיות לזתים:

אלא

1. מהו הקושי שפרשנו מנסה להתמודד איתו?
2. מהי תשובתו האפשרית לפי פסוקי מקרא?
3. פרשנו מ663 שתי דעות שונות המובאות במדרש רבה, התוכל לפארן ומה ההבדל ביניהן?
4. איך פרשנו מפי' אתה נאמר על המיוחד שקרה בארץ ישראל?
5. האם זו מט תשובה לאלתו מראשית הקטוצ?
6. למה הוא אינו מקבל את המדרש על סן הצדן?
7. איך נסע נח כרע לפי לה?

* * *

ב. רש"י הורש.

פרק ט' פסוקים א'-ב':

(א'-ב) ועתה, בארץ הזאת, בתנאים חושים אלה מתברך האדם בפעם השניה. גם כאן ויברך, ויאמר הם שני מאמרים. הברכה מעניקה את הכוחות הדרושים; מצות פרו ורבו מטילה תפקידים: להוליד בנים ולחנך אותם (ראה לעיל א, כח). בכונה הוא חוזר כאן על כל זה; שכן, ברכה זו נאמרה על כל פנים אחרי חטאו של אדם, אולם, במקום שברכת ה' שרויה, שם אין הקללה מצויה.

נח

אכלו עמי מלחמי, וטלו חלק ביין שמסכתי. דומה, שכן יש לפרש גם כאן: מוראו וחתו של האדם יהיה על כל בעלי החיים, וכך יזכה האדם במרחב ובשלום. אך אין זה טוב כל עיקר, שכל בעלי החיים יהיו מסורים בידינו; אלא: „בכל אשר תרמוש האדמה ואף בכל דגי הים יהיו יחידים, שיהיו מסורים לידכם“.

מכל מקום, יחס האדם אל הארץ נשתנה תכלית שינוי. הפסוקים הקודמים תיארו את דרך חינוך האדם בעקבות שינוי פני הארץ: לא עוד יפרחו רשעים, עד שתתמלא סאתם; אלא בני אדם יהיו שונים זה מזה; על ידי כך יינטל כוחו של הרע — ביחידים וכן באומות. קיצור חיי האדם יחיש את חילוף הדורות: על ידי כך תושחת מלכות ה' על כוחו הרענן של הנוער; ויחידים ואומות ילכו ויתקדמו לקראת המטרה הנצחית. אכן, אם כל אלה אינם דברים בטלים, נהיה רשאים לומר: תפקיד האדם מכאן ואילך איננו: לשלוט בארץ ולהשלים אותה, אלא: להשלים את עצמו ולזכך את עצמו ולהחזיר לעצמו את המעמד הראוי לו. החזרת עטרת האדם ליושנה תתגשם בו בבו עס החזרת השלום, אריכות הימים, „השמים החדשים והארץ החדשה“, המתוארים בדברי הנביאים (ישעיה סו, כב). וכל אלה יתגשמו — כדעת חז"ל —, אחרי שנודככו כל הנשמות ונתכנסו בחיי הגוף: „אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף“ (יבמות סב ע"א). מן הפסוק הזה ועד למלה האחרונה של אחרון הנביאים הרי זה החוכו של כל כתבי הקודש: תשובת האדם אל מצבו הקדמון ועלילות ה' לקידום אותה תכלית. אך עתה איבד האדם את מעלתו; ניתק הקשר בין האדם לבין עולם החי; ועיקר ייעודו של האדם — לעבוד ולהשלים את עצמו.

שני דברים חסרים כאן: „רדו“ ו„כבשוה“. מתחילה הופקד האדם להיות שליט בארץ, ותפקיד זה נאמר בלשון „רדיה“ ו„כיבוש“. והנה, הרודה והכובש שליט בנתיניו או משעבד מדינה כבושה. והרי כאן הכנועה, — אך אין כאן השמדה. הנתין זכאי להתפתח, — ובלבד שיתפתח על פי רצון השליט. נדרשת ממנו רק משמעת בלבד. וגם יחס האדם אל הארץ היה מתחילה יחס של קרבה והגנה: „לעבדה ולשמרה“ (לעיל ב, טו). יחס זה לא יהיה עוד. האדם חייב לשמור על חייו, ובמקום היחס של קרבה הדוקה הרי הוא אומר: ומוראכם וחתכם יהיה עליה על כל חית הארץ וגו'.

מוראכם משורש „ירא“. הירא משוה לנגדו תמיד את גדלו ותקפו של אחר, — אפילו הלה איננו נוכח, ומכאן גם: להיסוג מפניו בפחד, לסור מעל דרכו. כך: „כי יראו מפני כשדים“ (מלכים ב' כה, כו).

חתכם. „חתת“ הוא פחד, המשתק את הכח: „חתתה קשתכם“ (ירמיה נא, נו). לא הרי „מורא“ כהרי „חתת“: מי שיש בלבו מורא, הרי זה בורח ונמלט; מי שיש בלבו „חתת“, הרי הוא משותק ונמנע מלהתקיף. ובכן: כל בעלי החיים ייסוגו מפני האדם; חיל יאחזם במקומות מחבואיהם, ולא יעזו להתקיף את האדם. כך ניתק הקשר בין אדם ובעל חי; בעלי החיים יראים מפני האדם; האדם חדל להיות נגיד ומצוה ומוריך; הוא חדל להבין את בעלי החיים, והללו נסוגים מפניו בפחד. קשה להבין כאן את השימוש

„ב—“: „בכל אשר... בכל דגי הים בידכם נתנו“. היה אפשר לפרש: בכל אשר תרמוש האדמה ואף בכל דגי הים, — בכולם תהיה ההכרה, שהם מסורים בידכם. אולם, על פי זה יש צורך להשלים כאן: „תהיה ההכרה“. אך מצאנו את אות „ב—“ כאות מחלקת; כך: „לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי“ (משלי ט, ה):

מסק

1. מה הם התנאים החדשים ומה הם מביאים איתם כלפי תפקידי האדם?
2. מה חסר צתה ומה בא במקומו?
3. הסבר מה ההפך בין יראה לחתת?
4. שינוי יסודי חלף על היחס בין האדם לבין בעלי החיים, איך ומה זה יתבטא?
5. למה ואיך רק בעלי חיים יחידים יהיו מסורים לעליית האדם?
6. כמה יהיו פני האדם שונים לצומת לפני כן?
7. מה יהיה תפקיד האדם מציאת ואיך?
8. מתי יחול שינוי שיחזיר צטרה ליושנה?
9. מה איבד האדם צתה ולכן מה יצור?

* * *

(ג) קשתי נחתי בענן. רבים ישאלו הלא עיינו
ואת הקשתה הוא דבר טבעי, כי מתילד מלהט השמש צליל הלם, וגם אם יושם כלי מים לפני
שמש יראה אצור הכלי כקשת, והנכון כמ"ש הכ"ו אמת שזלטה השמש מתילד קשת כמו
שינוח כלי מים עד השמש, אבל אינו נראה בכלי המים עליו אלא אצור הכלי על הארץ, כי
הט השמש המכה במים עובר דרך תוכו ואינו נראה עד הגיעו לארץ, כי היא תעבור ללוי השמש
לא המים הלחים והזכוכית הדקה, וכזה היה מעולם מששת ימי
בריאתה אבל לא היה נראה ליוצאי הארץ חמת הענן כי הענן בעצמו הספיק צין הקשת וצין הענן.
ואילו יהיה הענן לא ודק לא שיתורה בו קשת כי נטוי השמש יעברו עד הגיעם לארץ הנקבה,
ומשם זה לא יהיה נראה הקשת בענן קודם המצול אומנם נדור המצול עשה הש"י אות לטובה
הקשת בעננה כענן נראה ליוצאי הארץ, כי נכלה ה' מרעה בעננים שחמשתם הקשת בנחתיתו
למראה יוצאי ארץ, והיא צריכה מרעה, ולזה אמר הש"י ללא את קשתי נחתי בענן, הריעו שבענן
יש חמורת קשת מתחלת ימי עולם ולא שזמנו עין רואה עד הנה כי הענן הספיק צין הקשת שבו
וצין הענן לכן אמר, הקשת אשר נחתי בענן חסיה מעתה ועד עולם לאות צדית כאשר אשלת
עננים על הארץ להמטיח תראה קשת בחוף הענן, וצאמת אין ענן זה כ"כ תימה, כי הרבה
רמים חמטים יש לנו המודיעים שהעולם הזה בנחלת היותו לא היה צאמתו מנצ שזוהו בו עתה,
כי אז היה במדרגה יותר שלט ומחוקן, אומנם מימי המצול ואילך נשתנה טבע העולם להיות יותר
גדול ומה שהיה נקודם, כמ"ש (מ"ר ט' ל"ד) שהדורות שלפני המצול לא היו לריכים לזרוע אלא
שעם אחת למי שנה לפי שהיה להם אור יפה לעולם כמון פסח עד העלאת, לכן השתמרה התבונה
כל מ' שנה, ולא היו אז שנוי העמים המפסידים התבונה, ואמר עם אחד מהחכמים כשהיה חושש
בראש חזי מה עבד לן דרז דמצולא, כי אלו לא מרדו הדורות שקודם המצול לא היה הארץ
נשחת והיינו חיים חיי שלום וכל חולי וכל מדוה לא ידענו (והארץ בענין זה החכם צ"ט) ולא
מן צמ"ט צ"ט ט' כ"א, ורמזנו לעיל בשם הרע"ט ע"ז צפוק והגני נשתיים את הארץ, ולזה
אמר המצול אמר הוא ית' לנח עוד כל ימי הארץ אע וקליד וקר וחם - וקיץ וחרף לא ישבחו -
וכי הרע"ט פי לא ישבחו על אותו האופן צלתי טבעי וההגבלתי להם את המצול, וזה עילך
השמש על גלגל נוסה מקו משה היום ונעושות חסיה קבת השמנות כל אלה הזמנים, כי קודם
המצול היה והלך השמש חמיד בקו משה היום ולא היה חמיד עם הארץ, ובו היו חקון כללי
לכל היקודות לנחמים ולצ"ח לאורך ימייהם, ואמר עוד כל ימי הארץ כלומר שיהיה זה כל ימי
הארץ עד אשר יתקן האל את הקלוקל שנעשה זה במצול, כאמרו הארץ החדשה אשר אני עושה
כי אז ישוב והלך השמש אל קו משה היום כמאז קודם המצול כמאמר הנביא מלאכת ימים
העתידיים והנער בן משה שנים ימות עכ"ל, ואמרו (מ"ר פ"ג) אחת למי שנה היה אז עולה מן
הארץ והיה נשקה את האדמה והה ספיק להם על מ' שנה, והנה אחרי שידעו שאין הקשת נראה
לעיני בני אדם כ"א בתנאים מיוחדים, והוא צעח הזילוף קודם פסיקת המטר, וצעח שאין כל כישת
השמים מוכסה בעבים כ"א מקלחו, ושאיך העננים כ"כ עבים וקשים כ"א רפויים מעט, וגם שלא
יהיו רפוקים ונבוכים מאל מן הארץ, מטרף לכל אלה הגיע השמש עדיין לרום השמים מ"ה
מעלות, כי נהגיע השמש לרום מ"ה מעלות וממנו והלאה לא תתראה הקשת על הארץ אבל תתראה
אז נגבתי מרומים ולא יורגש לעין האדם באדמה (כמ"ש חכמי הטבע), הנה אין תימה אם לא
הזמנו יחדיו כל התנאים האלה קודם שנות המצול להתראות הקשת, צעח שלא היה גשם על הארץ
כ"א מ' למי שנה ואשר והלך השמש היה חמיד בקו משה היום והיו שנותיהם כלו כזמן הקליד
והאניב אשר בו הגשם סימן קללה לעולם, (וכבר ראינו צפרי חכמי העמים המספרים משוב ימי
חיי אדם קודם המצול וקראו הדורות ההם (גלגלנעם לייטאלטער) דורות זהב, העולם הזה כי
התראות הקשת לעינינו דבר דחוק היה להתהוות קודם המצול רק אחרי לפי השמנות טבע העולם
בכללו, והנה הוא עתה דבר טבעי:

אלה

1. האצט צל אינה קושי מנסה פרשנו להשיב?
2. האם הקשת היתה מיד עם הבריאה?
3. פרשנו קופץ שהצולף בעת בריאתו היה במצב יותר טובה וצתה ירד, אינה מסקנות י' לכך?
4. מהו אותו "אביב נצח", אחי זה היה ומתי הפסיק?
5. "דורות זהבה" מה היה בהם ומתי?
6. איך כל זה מתקשר לקשת בצנן?

* * *